

Papp Zoltán

Lektorálás

Bakó, noha saját bevallása szerint tizenhárom év óta úzte már ezt a mesterséget, megőrizte magát — már majdnem azt mondtam: csorbítatlanul — a szakmán kívüli világ számára. Időközben felszedett néhány kilót, étvágya szinte töretlen. Most is azzal kezdte: előbb talán meg kéne ebédelni. Leírta nagyjából, milyen hely a zsarés, így választottuk végül a Hóvirág Bisztrót. Bakó mindjárt a fal mellé húzódott. — Így jobban át tudjuk tekinteni a terepet — mondta.

Nekem meg az járt, az eszemben: ha belefáradnánk, akad itt látnivaló épp elég.

Tán ebből is sejthető, nem ez volt az első találkozásunk. A mostani már inkább afféle utócsatározás, az álláspontok egyeztetése, egy kis szellemi picsipacsi a végső meggyezés előtt.

Bakó tudta: a műalkotás könnyben-vérben születik, és tudta, hogy bizonyos célszerű kompromisszumok eredményeként jut el végül a nagyérdeműhöz.

Most orjalevesre váltott blokkot, és a pénztárosnőnek tüzetesen elmagyarázta: a szárazbafőzeléket pedig a dupla adag füstölt, oldalassal kérné.

Utána egy-egy nagyfröccs. Ezt már én intéztem. Egy deci piros, egy deci fehér, és az egészet nyakonzuđítani szórával. Nincs ennél kiválóbb.

Aztán elkezdünk dolgozni.

Bakó fekete filctollal dolgozott, én zölddel. Bakó előzőleg már alaposan kicirkalmazta a kéziratot. Telefirkálta a margót kérdő- és felkiáltójelekkel. Néhol hullámvonalat húzott, akárha kis patak hullámozdnék a szárazföldnek tekinthető szöveg mellett. Másszor erőszakos nyilatkat furakodtatott be a sorok közé. Akadtak ezenkívül szöveges megjegyzései is.

Majd mindezt természetesen tüzetesen megbeszéltük. Én próbáltam lebeszélni a változtatásokról, ő próbált meggyőzni szükségességükről. Egyben-másban engedtem. Hajlandóságomat vizionozta: néhány nyilat, két hullámvonalat kiiktatott, egy-két kérdőjelet és felkiáltójelet megszüntetett.

Azzal váltunk el, hogy aludjunk rá egyet, aztán lássak munkához. Most hoztam a végeredményt.

Én zöld filctollal dolgoztam. A zöld szín előnye: átszítja alcaján a gépszöveg. (Titokban abban reménykedtem: ő is aludt rá egyet. Tán megcsik a szíve néhány — szerintem — sikerült mondaton és így utólag megkegyelmez nekik.)

Néhány — mindkét részből alaposan áttanulmányozott — kézirattal nem véletlenül hasonlított végül képzőművészeti alkotáshoz. Ha a gépirás kissé elmosódottabb, amennyiben kézírásunk — főleg Bakóé — kevésbé kaligrafikus, nos akkor akár zsúri elé tolakodhattunk volna egyik-másik papírrappal.

Az első tíz oldallal hamar végeztünk. Bakó elégetten cünnögött. Igen, minden stimmel. Ahogy óhajította. A tizenegyedikén bukkant elő az első zökkenő. Figyeltem Bakó arcát, miként reagál: a kiírtásra ítélt dialógus négy felesleg sorát életben hagytam. Ám miközben továbblapozott a tizenkettedik oldalra, egy arcizma se rezdült.

Kezdem volna erőteljes hálát érezni Bakó iránt, ha nem vágyok biztos benne, hogy e kompromisszumnak ára van, és mindjárt fizetnem is kell.

— Öhöm — Bakó összehúzott szemmel bámulta a tizenharmadik oldalt, és a fekete filctollal rábókkolt a közepén elterülő rövid bekezdésre. — Ez itt fölösleges. Sallang. Hogy a múltkor hogy nem vettem észre?!

Néhány másodpercig kivártam, mintha az esélyeket latolgatnám. — Tudod mit? — mondtam aztán neki. — Húzd ki te. A feketeívével.

Kissé gyanakodott. Tovább viszonlaltam. Végül egy önmagába visszatérő kacskaringós vonallal karámba szorította a bekezdést, majd erőiesen átkiszelte. Kampec.

Meghozta a második pár nagyfröccsöt. Egy vörös, egy fehér, satöbbi.

— Egész jó.

Itta a nagyfröccsöt, közben le nem vette szemét a tizenhetedik oldalról.

Szép, sima eset különben. Egyenesen folydogált a cselekmény. Bakó azonban túl alaposnak ítélt az egészet. Egy kis izgalom kéne bele. Igen, határozottan ezt állította: egy kis izgalom. Oda is írta a margóra: a nő adjon egy pofont a férfinak! A mondat elejére is felkiáltójelet tett.

A pofon kétségkívül beleillett volna a szituációba, én viszont — ő átkos, valóságépítő illúziók! — képtelen voltam olyan nőfigurat elképzelni, aki tevőlegesen képentörül egy férfit. El is határoztam: ebből nem engedek! Tapasztalataim azonban arra intettek, hogy óvatossággal lássak neki e nagy határozottság gyakorlati kivitelezéséhez.

— Odanézz — mondtam tehát. Egy hanyattvágó diáklány csörtetett be a bisztróba. Hiába próbálta magát mesterségesen elcsúfítani a khaki színű lebernyeggel, amit ruhaként hordott. Ficáncoló formái időnként elemmentáris erővel elő-elő törtek a ruha pilladt ráncjai közül. — Na, mit szólsz hozzá?

Mondom, Bakót ennyi év után sem zabálta föl még úzótt mestersege, reflexei elég jól működtek tizenhárom szakmai esztendő elteltével is, izgatottan kezdett el fészkelődni, kiitta gyorsan a nagyfröccs-maradékot, nagyot nyelt.

— Ki ez?

Részletes életrajz-ismertetést kapott. Csupán egy dolgot titkoltam el előle, hogy Thea — hával, ugyanis így hívták a diáklányt — felettébb érdeklődő típusú kékharsnya, az irodalmárookra különösképpen buklik, úgy csap le rájuk, akár a kondorcselyű. Csak hidd azt egy ideig, hogy kizárólag férfiként kell megküzdened érte — gondoltam, miközben nyugtattam Bakót: hosszú még a nap, Thea is belefér, különösen, ha hamar végzünk ezzel a szöveggel.

A tizenhetedik oldal mindenestre megúsza. Bakó kétszer is odapillantott Theára, aki — reagálásként? — fejének kis, erőszakos mozdulatával kétszer is hátraesapta dús, vörhenyes sórnyét. A haj a kezdeti nagy lendülettel a levegőben szétterült, szinte már hogy szelőrvényt nem kavart e cigarettafüstől súlyos ájásban, Bakó pedig hasra fordította a tizenhetedik kézirattal. Következhetett a tizen-nyolcadik.

Eltérnék a tényektől, ha azt állítanám, hogy Bakó ettől kezdve megszegte gyakorolt szakmájának vástörvényeit. Thea hamatosan elment, búcsúzóval odabólintott, még egy futólagos mosolyt is megeresztett, mi meg dolgoztunk tovább. Időnként elő-elő bukkantak konfliktusaink a harmadik, majd a negyedik, végül ötödik nagyfröccsel ellentételeztük. S amikor már végképp nem tudtunk megegyezni egy vitatott részen, inkább kihúztuk az inkriminált szöveget, csakhogy mindketten ragaszkodhassunk eredeti álláspontunkhoz.

Kétszázkilencvennyolc gépelt oldalnak kellett a végére járunk. S hogy a cél felé közeledve mind háborítatlanabban folydogált a szöveg, ez inkább lankadó figyelmünknek tulajdonítható, mintsem koncepciózus tényezőnek.

Meg mindketten tisztába voltunk vele, ha nem is teregettük nyilvánosság elé: most át kell gépeltetni a munkát, és a le-tisztázott szöveget még úgyis átfutja egyszer a vizsla tekintet...

Mindenestre nagyot sóhajtottunk, amikor előtűnt a kétszázkilencvennyolcadik oldal közepén a zárójeles (Vége) felirat. Gyorsan alá is húztam, és Bakó is húzott alá még egy vastag vonalat, feketével. Aztán bele-súvasztottam a dosszié a könyvekkel kitömött sportszatyromba.

Odajárultam a söntéspulthoz. Két nagyfröccs, mint fent...

A csapósó — régi ismerős,

fénykorában a Bánomkert sori magányos épület ünnepelt szépsége — felvilágosított: nincs szóda. Elfogyott.

— Nem baj, Mariann — mert így hívták, két ennel —, akkor a szokásosi.

A pénztárosnő is ismert, beütötte a módosult tételeket: egy deci piros, egy deci fehér, fél deci cserezsnye, szóda helyett.

Azt azért távolról se hittem volna, hogy Bakó ilyen hamar kibuklik. Mint ahogy azt sem, hogy ennek ellenére hozok még majd kettővel, és megisszuk ezt a kettőt is, pedig már alkonnyodott és a helyiséget kezdtek ellepni a környék fuszói, akik — mielőtt körűtjük további állomásra indultak volna — beugrottak ide egy nyelet Kőbányai világosra.

Mondom, nekem is meglepetés volt, amit csináltam. El is határoztam, ettől kezdve ráfigyelek magamra, addig nincs baj, míg szemmel tudom tartani bennem ezt a nagyfröccsöző másikat, ezt a lehetetlen hapsit, aki most például meggondolatlanul lehajolt (elvégre a vigyázatlan mozdulattól akár egyensúlyát is veszthette volna) és öblös sporttáskájában kotorászott. A sok nagyfröccs már kezdett felszívódni. Annyi erőm még maradt, hogy szemmel tartsam bennem azt a másikat, amikor azonban már nem, hogy akadályt is gördítsek cselekedetei elé. Mindketten bűnösök vagyunk ezek szerint, gondoltam, hadd beszéljek hát a továbbiakban magunkról többszámban.

Vékonyka kötetet emeltünk elő a pirosfekete sportszatyor bugyarából. Ernest Hemingway Fiesta-ját. Bakó időnként megszunnyadt, a fekete filctollat azonban görcsösen szorongatta ujjai közt. — Most pedig nekilátunk — mondtuk, és találmra felütöttük a könyvet. — Mi majd mindennütt kihúzzuk azt, hogy „mondtam”. Te meg a neveket sarabolod. Egy oldalon ugyanannak a palinak a neve csak egyszer szerepelhet.

Becsületére legyen mondva Bakónak, bármennyire kikészítette is a pia, a szakmai reflexek viszonylag épségben maradtak benne, s mint rövidesen kiderült, kisebb-nagyobb zökkenőkkel működtek is.

Bakó fekete filctollal dolgozott, mi zölddel. Bakó a sok Brettet, Mike-ot, Robert Cohn-t egyelte, mi a „mondta”-kat írtuk. Végül a szétnyitott könyv-lap erősen kezdett hasonlítani egy hóval borított szántóföldre, ahol a barázda olyhelyt feketén előkandikál a hótakaró alól, néhol pedig, foltokban-gerezekben serken már a klorofilzöld növényi vegetáció.

Még egy könyv lapul nálunk, a sportszatyor mélyén. James Joyce Ulysses-e.

— Ezt is? — Bakóban egy pillanatra fölpisláskoltak a belenevelt esztétikai normatívák. Hangja panaszosra vékonyodott. — Ezt is?

— Kapanak valamit az európai klasszikusok is — mondtuk. Bloom egyik elmékedését péceztük ki, szilárd elhatározással, hogy mindenképpen megkurtítjuk a felbujrázó tudatfolyamot. Mi a bekezdéseket ritkítottuk, Bakóból előtört a szakmai kraft: a munkába belelendülve, kezdett elbőbelődni a mondatsszövevényekkel. Mind több sikerrel operált ki innen-onnan kettőt-négyet a szétindázó mondatnyúlványok közül.

Kár, hogy csak egy példányunk volt kéznél az Ulysses-ből, így előfordult, hogy akadályoztuk egymást a munkával. Mi már végeztünk a szóban forgó oldallal, amikor Bakó még mindig a helyükön maradt bekezdések mondataival kukacolt.

Utóbb meg már aggályoskodott is. Arcvonásai kezdtek szétmázolódni, a szavakat is betűnként keresgélte össze, úgy pötyögtette őket elő, de azért egyre csak aggályoskodott.

— Izé... — motyogta. — Ez így... ez így nem stimmel... Az ilyesmit... Az ilyesmit... — Erőt gyűjtött, hogy néhány szót megint összekaparjon. — ...meg szokás beszélni a szerzővel...

Mit tehattunk? Kibotorkáltunk a bisztróból, hogy tisztázzuk a részleteket az érintettekkel...

Mi legyen népi műemlékeinkkel?

Közhely, hogy Szeged, mint általában a török dúlta Alföld, nem bővelkedik nagy múltú műemlékekben. A Dömötör-torony, legrégibb, 12. századi eredetű műemlékünk, fél évszázada a véletlennek köszönhető előbukkanását, és Cs. Sebestyén Károly szakértelmének, Móra Ferenc tekintélyének a megmaradását. Az alsóvárosi templom (1500 körül) után ma már csak a 19. század néhány építménye (Dáni-, Kársz-, Zsótér-ház stb.) őrzí a Víz (1879) előtti Szeged arculatát. Meg a népi műemlékek.

Jó részük nem is szerepel a műemlékvédelmi hatóság nyilvántartásában. Időről időre kijelöltek ugyan a helyi építési és műemlékvédő szervek egy-egy házcsoporthot, mint védett utcaképet, ez azonban nem bizonyult elegendőnek fennmaradásukhoz. Mi sem jellemzőbb, mint hogy a Városház — Műemlékek című könyvsorozat 1960-ban megjelent Szeged-kötete szövege, hogy a védettségre kijelölés ellenére eltűnt a Pásztor u. 63–73. sz. utcaszakasz, s ennek pótlására az 57–61. sz. házsort jelölték ki megőrzendőnek. Ma már ennek a néhány házának napsugárdíszei is eltűntek!

Szerencsére azonban vannak még, bár fogyatkozóban, napsugárdíszes házak is, más népi műemlékeink is. A népi műemlék



fogalmát ugyanis káros volna csak a valóban legjellegzetesebb napsugárdíszítésekre korlátozni. Az egyik legszebb házsort (Kis-Tisza utca 8–12.) például éppen-séggel nem napsugárdíszes, mégis a legjelentősebb Víz előtti együttes: főlővárosi halászház és hajósok szépen harmonizáló, egységes képet nyújtó lakóházai. Nem szerepel a műemléki jegyzéken Felmayer Gusztáv tímárháza (Maros u. 26.) sem, holott jellegzetes borszártó padlásával utolsó példánya egy hajdan gyakori ipari épületnek.

Éppen ezek a példák győznek meg arról, hogy a legsürgősebb feladat: társadalmi összefogással nyilvántartásba venni a népi műemlékeket. Immár nemcsak a város területén, hanem a hozzácsatolt községekben (Algyó, Dorozsma, Gyálárét, Szőreg, Tápé) is. Hiszen például a szőregi plébánia egyidős a Vedres István tervet szerint épült templommal (1816), sőt a Rádó-féle vendéglő (a mai Rózsafa étterem) a homlokzatán nemrég még olvasható számok szerint 1830-ban már mai formájában állott; jövőre tehát az is százéves lesz.

Napsugárdíszes házak is szép számmal vannak még a környező falukban, Szeged mai városrészeiben. Szőregen csak a két fő utcán a következők: Szerb utca 64., 67., 75.: Magyar utca 11., 41., 137. A mellékutakban nyilván szintén található még. Szegeden is találunk a szakirodalomban nem emlegetett, figyelemre nem méltított házakat. Pl. Rókuson a Veres ács utcában kettő is van. Mindjárt az 5. sz. ház meglepetés: egyszerű kiváló állapotban van maga a ház, másrészt festett az oromzat, harmadsorban pedig — és ez éppen a meglepő — ez jó karban levő ház és díszítés az ősi formát őrzí: a kerek padláslyukú ugyanis — mint Cs. Sebestyén Károly kiderítette — a gyakoribb téglalap alakúval szemben régebbi típust képvisel.

Nem tudom, ki lakik a Veres ács utca 5. sz. alatt, de éppen ennek a háznak a példája adhat útbaigazítást a népi műemlékek fennmaradásához. Mint a műemlékek általában, a népi műemlékek is akkor maradhatnak meg az utókor számára, ha valamilyen rendeltetés szolgálatában használják őket.

A városi tanács művelődésügyi

osztályának munkatársa, Nagy Károly, tervezetet készített a népi műemlékeknek közösségi használatba vétel útján való megőrzésére. Elképzelése szerint a város vásárolja meg, és különféle célok (alkotóház, kiállító helyiség, szakmúzeum stb.) szolgálatába állítva újítsa föl, majd rendszeresen tartsa karban őket.

Attól tartok, hogy a tervezetben szereplő sokféle múzeumi részleg létesítése és fönntartása kivihetetlenül drága. A megőrzésnek nem az egyetlen, nem is a legcélrányosabb módja a megvásárlás és a közintézményként való használat. Nem is hiszem például, hogy a Nyíl utcai házak (41–47. sz.) alkalmasak volna kisgaléria céljaira; a házak belső szerkezete, megvilágítása ehhez aligha megfelelő. Nem volna helyes, ha a paprika-múzeumot Alsóváros helyett, ahol indokolt, a főlővárosi Csaba u. 34. sz. alatt hozzuk létre, csupán azért, mert ezt a házat megvette a város. Viszont helyesnek tartanám, ha a kivesszt kisiparok bemutatására az említett Felmayer-féle tímárházat vásárolná meg a tanács, és bocsátaná a múzeum rendelkezésére. A Nyíl u. 46. sz. házba tervezett kocsimúzeum, a tápai Tánács Mihály u. 30. sz. háza szánt falutörténeti gyűjtemény, a hajósok-halászház emlékanyagát bemutató kiállításnak a Kis-Tisza u. 8. sz. házban való elhelyezése valóban célravezetőnek látszik. Az egyik legszebb alsóvárosi házunk, a Pásztor u. 39. számú, helyreállítása után szintén megfelelő lesz a pásztorélet bemutatására. Művésztelepek talán a Kis-Tisza utcai említett házsort alkalmasnak bizonyulna.

Am, ha mindez még lépésről lépésre sem volna megvalósítható, nem kell okvetlenül lemondanunk magukról a házakról. A megvásárlás, újjáépítés és nem utolsósorban a folyamatos fönntartás sokkalta költségesebb, mintha meghagyjuk mai vagy vállalkozó kedvű jövődó tulajdonosaik kezében. Csak éppen érdekeltté kell tenünk őket abban, hogy házuikat a hagyományos formák között őrizték meg.

Összel az általános iskolák környezetismeretet tanító pedagógusai segítségével az iskolás gyerekek könnyedén összeírhatják a Nagy-Szeged területén található összes napsugárdíszes házat. Ez nevelői szempontból is hasznos lesz: a gyerekek soha nem felejtik el, hogy a napsugárdíszes ház szegedi sajátosság és őrzendő érték. Az így összeállt jegyzék alapján szakemberek végigjárják a házakat, rangsorolják régiség és érték (típus és állapot) szerint, és javaslatot tehetnek a legrégibb típusúak és legjobb állapotúak közül a védendőkre.

A város ezután levélben fordulhat a védelemre kijelölt házak tulajdonosaihoz, főlőszólítja őket mind a házuk külső formájának, mind belső szerkezetének (osztatának) fönntartására, egy-szersmind megnyugtatta őket, hogy módjuk van házuikat minden más vonatkozásban (a falak téglára cserélése, szigetelés, vízvezeték, központi fűtés stb.) a lehető legkorszerűbbre átépíteni.

A leglényegesebb: az anyagi érdeklettség. A népi műemlék belső modernizálásának fele költségét vállalja a város és az állam.

Ez sokkal kisebb költség, mint a megvásárlás, újjáépítés és fönntartás. Eppen az épületben való lakás, állandó használat és az ezzel járó folytonos karbantartás a legbiztosabb garancia az épület műemléki jellegének megtartására. S még külön „építőipari kapacitás” sem kell hozzá, mert a tulajdonos gondoskodik róla.

Ehhez természetesen a megfelelő összeget és esetleg a pénzügyminiszter külön engedélyét kellene megszerezni. Kellő indokolással ez nyilván elérhető, hiszen ez a takarékosabb megoldás.

PÉTER LÁSZLÓ